

Poznań, dnia 2 marca 2021 roku

Prof. dr hab. Lidia Cierpiatkowska
Wydział Psychologii i Kognitywistyki UAM
Zakład Psychologii Zdrowia i Psychologii Klinicznej

Recenzja pracy doktorskiej

mgr. Mateusza J. Lammka pt. *Poziom organizacji osobowości a modyfikowanie ciała przez osoby pozbawione wolności w ujęciu teorii relacji z obiektem Otto Kernberga*, napisanej pod kierunkiem prof. zw. Beaty Pastwy-Wojciechowskiej

Rozważania teoretyczne i projekt badawczy zaprezentowane przez Mateusza Jana Lammka w dysertacji doktorskiej zatytułowanej „Poziom organizacji osobowości a modyfikowanie ciała przez osoby pozbawione wolności w ujęciu teorii relacji z obiektem Otto Kernberga”, napisanej pod kierunkiem prof. zw. B. Pastwy-Wojciechowskiej koncentrują się na opisanu i wyjaśnieniu osobowościowych i społecznych uwarunkowań modyfikacji ciała.

Modyfikowanie ciała jest w różnych społeczeństwach i kulturach obecne od wieków, obserwujemy jedynie fluktuacje jego nasilenia, a razem z tym mniejsze lub większe zainteresowanie tym fenomenem badaczy różnych dyscyplin naukowych, zwłaszcza nauk społecznych i humanistycznych. Niestrudzenie istotę tegoż zjawiska zgłębiają badacze zainteresowani psychologią penitencjarną, którzy najczęściej próbują w nim dostrzec przejawy różnych zaburzeń psychicznych i zachowania. Nie raz zastawiałam się dlaczego właśnie to zjawisko, spośród wielu innych, występujące u osób odbywających karę pozbawienia wolności budzi taką ciekawość i przypisuje się mu różne psychologiczne znaczenia. Na tle innych, znanych mi opracowań traktujących o tej problematyce, warto zauważyć, że chociaż temat pracy zapowiada podejście patogenetyczne, to w analizie wielu zagadnień mgr M. J. Lammek przyjmuje znacznie szerszą perspektywę wyjaśniania istoty fenomenu modyfikacji ciała, odnosząc się z jednej strony do psychologii rozwojowej, osobowości i psychologii różnic indywidualnych, z drugiej do socjologii i antropologii kultury.

Struktura pracy doktorskiej: „Poziom organizacji osobowości a modyfikowanie ciała przez osoby pozbawione wolności w ujęciu teorii relacji z obiektem Otto Kernberga” ma postać klasyczną. Całość liczy 206 stron, składa się z sześciu rozdziałów, z czego trzy stanowią wprowadzenie teoretyczne, pozostałe zaś, to prezentacja projektu badań własnych, jego wyników oraz dyskusji nad uzyskanymi rezultatami, w kontekście badań innych autorów. Dysertacja zawiera streszczenie pracy, stosowne załączniki, spisy tabel i rycin oraz bogatą bibliografię, obejmującą prawie 30 stron (s. 172-201). Cytowana w pracy literatura ma charakter specyficzny, odnosi się do podjętego problemu badawczego.

W rozdziale I zatytułowanym *Konceptualizacja ciała i charakterystyka wybranych metod jego modyfikacji*, mgr Mateusz Lammek podejmuje z jednej strony rozważania natury ogólnej, pokazując różne ujęcia cielesności oraz relacji między ciałem i psyche w psychologii, z drugiej zagadnienia bardzo szczegółowe, skoncentrowane na charakterystyce wybranych sposobów modyfikacji ciała. Bardzo szeroko zostały opisane typy i metody modyfikacji ciała: tatuowanie i tatuaże, kolczykowanie i kolczyki, sakryfikowanie i tatuaże bliznowe; funkcje i motywy psychologiczne (indywidualne), społeczne i środowiskowe modyfikacji ciała; przemiany społeczno-kulturowe w nadawanych znaczeniach i różne postawy wobec osób ze zmienioną cielesnością. Rozdział kończy się omówieniem niektórych rezultatów badań traktujących o związkach między cechami i profilami osobowości a modyfikowaniem ciała, z których jasno wynika, że osoby stosujące różne metody zmiany cielesności to grupa bardzo heterogeniczna w zakresie zdrowia psychicznego.

Różne oblicza osobowościowe i społeczne osób modyfikujących ciało, od zdrowych psychicznie po osoby z różnymi typami psychopatologii skłoniły mgr M.J. Lammka do podjęcia próby pokazania problematyki zmiany cielesności w kontekście autoagresji i autodestrukcji (a nawet tendencji do samounicestwienia). W rozdziale II zatytułowanym *Modyfikowanie ciała jako potencjalna forma samookaleczenia*, Autor podejmuje bardzo trudne zadanie, któremu niełatwo sprostać ani na płaszczyźnie teoretycznej, ani empirycznej – rozróżnienia między normalną i kliniczną postacią zmieniania/zmiany cielesności. Omawia kolejno zagadnienia zależności między agresją a autodestrukcją (bezpośrednią i pośrednią) i samouszkodzeniami; autodestruktywnością jako incydentalnym, ryzykownym zachowaniem oraz bardziej trwałą tendencją polegającą na powtarzaniu zachowań samoniszczących; autodestrukcyjnością a charakterem masochistycznym i narcystycznym w kontekście poziomów integracji ego oraz autodestruktywnością bezpośrednią a samouszkodzeniami.

Kończy rozważania przedstawieniem różnych modeli psychologicznych wyjaśniających patomechanizmy samookaleczenia, ze szczególnym uwzględnieniem znaczenia dysregulacji emocjonalnej oraz związków cierpienia psychicznego związanego z formowaniem się i/lub zaburzeniami tożsamości (także w grupie więźniów odbywających karę pozbawienia wolności) oraz zachowaniami autodestruktywnymi. Podjęta w tym rozdziale przez mgr. M. Lammka tematyka służyła wyodrębnieniu najważniejszych kryteriów i wskaźników normalnej vs patologicznej postaci modyfikacji ciała, które stanowiłyby podstawę oceny tegoż zjawiska w grupie badanych.

Kolejny III rozdział zatytułowany *Teoria relacji z obiektem Otto Kernberga* stanowi zwieńczenie rozważań teoretycznych (uwzględniając tytuł dysertacji), ponieważ nawiązuje i obejmuje zagadnienia dotyczące przewidywanych związków między główną zmienną niezależną, poziom organizacji osobowości a agresywnością i autodestruktywnością. Doktorant przedstawił ogólne założenia klasycznej psychoanalizy S. Freuda, brytyjskiej szkoły teorii relacji z obiektem (zwłaszcza M. Klein, W.R. Fairbairna, H. Guntripa i innych analityków) oraz amerykańskiej szkoły relacji z obiektem. Na uwagę zasługuje głównie część rozdziału poświęcona prezentacji założeń koncepcji struktury, wymiarów i poziomów organizacji osobowości O. Kernebrga i ich związków z agresją, autodestruktywnością i samouszkodzeniami. Mgr M. Lammek wykazał się dużą wiedzą, przedstawiając różnice między wymiarami i organizacją osobowości normalnej a wymiarami i poziomami patologii organizacji osobowości neurotycznej, *borderline* i psychotycznej. Te fragmenty części teoretycznej znalazły właściwe zastosowania w formułowaniu pytań badawczych i analizie uzyskanych wyników badań własnych.

Projekt badań własnych przedstawiony w kolejnym IV rozdziale rozpoczyna się od pokazania modelu teoretycznego badań oraz postawieniu wielu szczegółowych pytań i hipotez badawczych. Mgr M. Lammek postawił dwa główne pytania badawcze (opisowe i wyjaśniające): 1) czy występują związki między wymiarami i poziomem organizacji osobowości, regulacją emocjonalną i tożsamością społeczną więźniów a modyfikacją ciała; 2) jaki jest prawdopodobny mechanizm i patomechanizm modyfikacji ciała w grupie mężczyzn przebywających w zakładach karnych. W modelu teoretycznym wskazano, jak się wydaje, na spodziewane związki bezpośrednio i zapośredniczone przez regulację emocji między wymiarami i organizacją osobowości a modyfikacją ciała oraz związki między wymiarami i organizacją osobowości a modyfikacją ciała zapośredniczoną przez tożsamość społeczną (w

modelu tożsamość grupowa i normy podkulturowe; por. s. 102). Przedstawił pytania i hipotezy badawcze w świetle wielu wyników badań nad uwarunkowaniami modyfikacji ciała innych autorów, wskazując jednocześnie, które z postawionych problemów mają charakter weryfikacyjny lub eksploracyjny. Zoperacjonalizował zmienne, które zostały nieco inaczej zdefiniowane niż te wskazane w modelu teoretycznym oraz opisał użyte metody badań, które charakteryzują się wystarczającym poziomem trafności i rzetelności.

Analiza sposobu omawiania różnych zagadnień teoretycznych zaprezentowanych w rozdziałach wprowadzających do założeń badań własnych oraz sposób przedstawienia projektu badań własnych nasuwa różne refleksje i uwagi. Niektóre z nich wydają się istotne dla oceny dysertacji oraz dalszego rozwoju naukowego mgr M. Lammka.

1. Projekt badawczy mgr. M. Lammke wymagał podjęcia próby syntezy wiedzy na temat istoty i uwarunkowań modyfikacji ciała, pochodzących z różnych dziedzin nauki, a także różnych podejść w psychologii osobowości, społecznej i rozwojowej. W kolejnych rozdziałach Autor przedstawił wyniki wielu badań nad istotą i rodzajami modyfikacji ciała poczynione w socjologii, antropologii kulturowej i psychologii; założenia regulacyjnych i integracyjnych koncepcji na temat związków między modyfikacją ciała a agresywnością, samouszkodzeniami oraz autodestrukcją, a także założenia teoria relacji z obiektem, koncentrujące się na opisanu wymiarów, struktury i poziomów organizacji osobowości normalnej i patologicznej. Mgr M. Lammek wykazał się dużą wiedzą przedstawiając prezentowane w rozdziałach zagadnienia, wiedza ta jednak nie znalazła odzwierciedlenia w próbach jej syntezy, której w dysertacji zabrakło. Oczekiwałam, że owa synteza posłuży przedstawieniu założeń modelu teoretycznego i wyodrębnionych w nim czynników, a następnie jego przełożeniu na model empiryczny projektu badań. Brak modelu empirycznego powoduje konieczności jego rekonstruowania na podstawie ogólnych i wielu szczegółowych pytań i hipotez badawczych.

2. Brak przeformułowania modelu teoretycznego na model empiryczne spowodował trudności w rozumieniu różnic między rodzajem i konfiguracją czynników osobowościowych a zmiennymi zopercjonalizowanymi w tabeli 6 dysertacji (s. 118-119). Wprawdzie mgr M. Lammek szczegółowo przedstawił pytania i hipotezy badawcze, jednak użył w nich pojęć, które zdefiniował dopiero kilka stron dalej. Na przykład w tab. 6 pojawia się zmienna osobowościowa „tożsamość ego”, która w modelu teoretycznym nosiła nazwę „tożsamość

grupowa” oraz „normy podkulturowe” (s. 102); albo w problemach badawczych pojawia się „poczucie sprawczości”, które okazało się nie tyle poczuciem ogólnej sprawczości, co raczej sprawczości grupowej w warunkach pozbawienia wolności. Pojawiają się wówczas przynajmniej dwa pytania: po pierwsze, jakie mgr M. Lammek dostrzega związki i różnice między „integracją tożsamości” (czyli integracją ego) w koncepcji O. Kernberga i tożsamością ego, rozumianą chyba jako pewien aspekt tożsamości społecznej; po drugie, jakie występują zależności między tendencją do fuzji tożsamości (badanej Skalą Identyfikacji z Grupą – F. Mael i B. Ashforth) a poczuciem tożsamości w organizacji osobowości *borderline*.

3. Niektóre treści zawarte w rozdziałach teoretycznych wydają się zbyteczne i zaciemniają jasność wyводу i logiczne następstwo poruszanych zagadnień (np. w rozdziale I wątki historyczne; w rozdziale III, część dotycząca ewolucji teorii relacji z obiektem). Niektóre prezentowane treści poruszają zagadnienia bardzo ogólne i podstawowe dla psychologii i rozumienia psyche, co nie znajduje zastosowania ani na etapie tworzenia projektu, ani analizie wyników badań.

4. Przez całą część teoretyczną śledziłam wysiłki mgr M. Lammke zmierzające do wskazania, na tle analizy literatury kryteriów, które różnicują modyfikacje ciała normalne, uwarunkowane często kulturowo od tych dewiacyjnych, które mogą mieć silniejsze związki z patologią organizacji osobowości *borderline* i psychotyczną. Sposób dowodzenia i stawiania problemu oceniam jako ważny teoretycznie i klinicznie, który zaowocował wyodrębnieniem przez mgr M. Lammka trzech rodzajów modyfikacji ciała, przy użyciu takich wskaźników, jak liczba i głębokość inwazyjności (występowanie, brak występowania sznytów) dokonanych zmian. Autor stworzył zatem własną skalę służącą do oceny stopnia normalności vs dewiacyjności modyfikacji ciała. Niestety nie znalazłam dokładniejszego opisu, jaki rodzaj uszkodzenia skóry, mięśni został uznany za „sznyt” (cokolwiek kryje się pod tym pojęciem); jaka liczba spośród badanych osób posiadała tatuaże przed pobytem w zakładzie karnym oraz ile osób próbowało się pozbyć tatuaży, a także po jakim okresie pobytu w zakładzie karnym doszło do modyfikacji ciała.

Zbadano grupę 99 osób skazanych prawomocnym wyrokiem sądu, odbywających karę pozbawienia wolności w pięciu zakładach karnych. Średni wiek badanych wynosił 35 lat, podobny w grupie z tatuażami, jak i bez tatuaży. Wyodrębniono 3 grupy osób z modyfikacjami ciała, tj. grupę z jednym tatuażem (n= 14 ; 14,1%), wieloma tatuażami (n=41;

41,4%) oraz grupę z tatuażami i „sznytami” (n=23; 23,2%) oraz grupę kontrolną, w skład której weszli mężczyźni bez tatuaży (n=21; 21,2%). Nie jest to zbyt duża grupa, uwzględniając szczegółowe pytania badawcze i konieczność jej podziału na cztery podgrupy.

Analiza statystyczna oraz opis uzyskanych wyników badań pokazały, że mgr M. Lammek krok po kroku dokonał weryfikacji postawionych hipotez badawczych. Zebrał ogromną bazę danych, które można zanalizować na wiele sposobów. Kolejne etapy przeprowadzonej analizy statystycznej obejmowały: opis miar tendencji centralnych i rozkładu wyników uzyskanych w każdej z siedmiu zastosowanych metod do pomiaru zmiennych wyjaśniających oraz zmiennej wyjaśnianej; obliczenie współczynników korelacji między zmiennymi wyjaśniającymi, pośredniczącymi i wyjaśnianymi oraz porównania międzygrupowe (grupa kontrolna i grupy osób o różnym stopniu inwazyjności modyfikacji ciała), służące weryfikacji hipotez istotnościowych. Celem wskazania znaczenia zmiennych wyjaśniających dla przewidywania przynależności do jednej z grup wyodrębnionych na podstawie liczby i inwazyjności modyfikacji ciała posłużono się wielokrotną analizą regresji, natomiast weryfikacji mediującej roli niektórych wymiarów dysregulacji emocjonalnej między poziomem organizacji osobowości i dewiacyjną modyfikacją ciała dokonał przy użyciu nakładki Process v.3.5 na program SPSS v.26. Wyniki badań wskazują, że zmienną wyjaśniającą rodzaj modyfikacji ciała w grupie więźniów jest nie tyle poziom patologii organizacji osobowości, co jeden z jej wymiarów, tj. nasilenie agresji. Badania pokazały także, że niektóre wymiary dysregulacji emocjonalnej mediują siłę związków między natężeniem agresji lub poczuciem tożsamości a inwazyjnymi sposobami zmiany ciała. Pierwszy rezultat jest zaskakujący w świetle wiedzy i obserwacji klinicznych o związkach między poziomem patologii organizacji osobowości a tendencjami autodestrukcyjnymi. Jest wysoce prawdopodobne, że wyniki takie uzyskano z powodu niskiego zróżnicowania grupy badanych więźniów pod względem poziomu patologii organizacji osobowości (wyniki w całej grupie badanych odpowiadały wynikom średnim w polskiej populacji, co wskazuje na dominację osób o neurotycznej organizacji osobowości).

Analiza statystyczna i jakościowa wyników badań w zasadzie pozwala wnosić o wystarczającym przygotowaniu mgr M. Lammka do prowadzenia badań naukowych. Niemniej, odniosę się do pewnych szczegółowych kwestii, które uważam za istotne.

1. O ile związki między głównymi zmiennymi wyjaśniającymi i wyjaśnianą są interpretowane właściwie, to zastanawiałam się nad interpretowaniem przez mgr M Lammka wpływu dysregulacji emocjonalnej oraz poczucia przynależności do grupy więźniów (s. 139-142) na organizację osobowości, a nie odwrotnie. Jeśli już wnioskować o związkach przyczynowo-skutkowych to w świetle literatury kierunek wpływu jest odwrotny. Tylko w przypadku badań podłużnych dzieci wskazuje się na dysregulację emocjonalną (pochodną stylu przywiązania) jako predyktor struktury i poziomu organizacji osobowości.

2. W dysertacji zabrakło przedyskutowania przez mgr. M. Lammka zagadnienia, które określa się mianem ograniczenia badań własnych oraz możliwości przewidywań i zaleceń dla praktyki psychologicznej na ich podstawie. Jest to ważna część pracy naukowej, która daje podstawy do przyjrzenia się poziomowi gotowości Badacza do analizowania „niedoskonałości” badań własnych i zgłębiania warsztatu badawczego.

Podsumowując, na podkreślenie zasługuje fakt, że dzięki zrealizowanemu przez mgr. Mateusza Jana Lammka projektowi badawczemu pozyskaliśmy wiedzę o możliwościach wnioskowania na podstawie wymiarów i poziomów patologii organizacji osobowości o różnych typy modyfikacji ciała. Jego badania nie tylko dostarczyły wiedzy o charakterze opisowym, ale także wyjaśniającym. Mgr M. Lammek dzięki dużej wiedzy, umiejętnościom analizy literatury oraz wyników badań stworzył interesujący projekt badawczy, wyodrębnił kryteria i wskaźniki do pomiaru inwazyjności modyfikacji ciała oraz dokonał w większości trafnej interpretacji uzyskanych wyników badań. Potrafi odnieść rezultaty badań zarówno do teorii i koncepcji psychologicznych, jak i rezultatów podobnych badań innych autorów. Biorąc pod uwagę zarówno uwagi krytyczne, jak i pozytywną ocenę projektu badawczego stwierdzam, że praca spełnia warunki określone w art.13.1 ustawy z dnia 14 marca 2003 roku o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz wnoszę o dopuszczenie mgr. Mateusza Jana Lammka do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Poznań, dn. 02.03.2021

/Lidia Cierpiatkowska/